

1
DE
RECTA DOCENDI RATIONE

ORATIO HABITA

AB ANTONIO MARIA
VASSALLI - EANDI

IN TAURINENSI IMPERIALI ATHENÆO P. PHYSICES PROFESSORE
AC PHILOSOPHIÆ ET BONARUM ARTIUM PRÆSIDE
LEGIONIS HONORIS INSIGNI DECORATO

CUM

C. V. HYACINTHUS CARENA
CARMANIOLENSIS

IN SUBALPINO IMPERIALI COLLEGIO STUDIORUM ADJUTOR
ET IN TAURIN. IMPERIALI ATHENÆO PHYSICES EXPERIMENTORUM
PRÆPARATOR

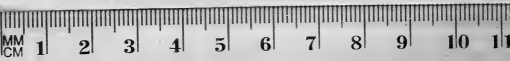
PHILOSOPHIÆ PROFESSOR
RENUNCIARETUR.

TAURINI,

EX TYPOGRAPHIA IMP. SCIENT. ACADEMIÆ.

D E

RECTA DOCENDI RATIONE

O R A T I O.

COGITANTI mihi sæpe numero quamobrem doctissimi viri, in scribendo expoliti, omnique eruditionis genere cumulati, si docendi provinciam suscipiant, eam non assequantur laudem, eosque discipulorum progressus, quos jure quisque ab iis expectari posse arbitrabatur; cum ratione ipsa duce, tum experientia optima rerum magistra illud cognitum, perspectumque habui, non raro evenire, ut in eo, qui sapientia, scribendique arte floreat, nonnulla desiderentur, quæ si desint, alios instituendo satis probari non possit. Neque vero hæc disputo, quasi docendi artem profitenti, doctrinam apprime necessariam non existimem; sed illud contendo aliud esse sibi, aliud discipulis scire; hoc enim jure quodam meo postulo, ut qui

tirones liberalibus artibus ac disciplinis informandos, erudiendosque sumunt, optima qua fieri potest ratione, summaque perspicuitate praecepta tradant, quæ naturali quodam vinculo ita inter se contineantur, ut facile a discipulis percipi, eorumque mentibus hæerere possint. Quod nisi praeceptor assequatur, licet vel nova excogitare, in lucem edere, scientiarum limites proferre, sapientum etiam admirationem in se concitare potuerit; tamen hunc nunquam ad docendi munus vocabo.

Itaque illud statuo præcipuam quamdam esse præcipiendi artem, quam nisi praeceptor calaverit, nunquam recte sibi traditos discipulos instituere valeat; hanc multis, atque inter se dissimilibus constare partibus; diligentia vero et usu ut cæteræ artes perfici. Tribui autem posse in tria summa capita existimo doctrinam, prudentiam, charitatem, qua non secus ac parentes liberos suos, magistri discipulos complectantur. Ceteræ enim partes veluti rivuli e fontibus suis facile manant.

Atque ut primum ab ipsa exordiar doctrina, hanc multo locupletiores requiro in homine, qui alios literis, atque scientiis excolere profiteatur, quam in eo, qui intentum animum

ad aliquod studium adjungit, ut quidquid didicerit in suum tantum conferat usum; huic enim satis erit, si rerum veritates ita dignoscat, atque intelligat, ut illud plane videat, qua potissimum ratione inter se comparari possint, et quomodo sibi vicissim respondeant. Longe alia est professoris ratio, et multo gravius onus ab ipso suscipiendum; quum hæc omnia non modo optime tenere debeat, sed alia quoque multa, eaque in docendo non sane contemnenda, ex quibus discentium progressus omnino pendeat. Hæc vero præcipua sunt; ad veritatem inveniendam facilem tironibus viam sternere; ipsos quodammodo manu ducere ne forte in ipso scientiarum limine offendant, atque ita paullatim per salebrosum et præruptum iter firmitus incedere discant; quamdam illis præferre facem, qua ignorantiae tenebris ejectis, fulgentissimæ veritatis luci mentis oculos asuescant; præoccupanda quoque, quæ auditorum captui difficillima occurrunt, eaque pro cuiusque ingenii facultate diligenter explananda; excogitandæ comparationes, quæ in communi versentur usu, eamque exhibeant rei, de qua disseritur imaginem, ut ipsa non possit non intelligi. Multa quoque præcipienti opus est

meditatione, quo illa de quibus vel agere, vel disceptare debeat penitus introspiciat; sic enim quæ ipse senserit admodum perspicue in aspectum, lucemque proferet.

Cui lecta potenter erit res,

Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Neque sapiens præceptor cum abditas reconditasque veritates discipulis aperit, atque reteggit, illud ipsis ostendere prætereat earum cognitionem ne dum scientiarum progressionem profuturam, sed humano quoque generi maximo fore emolumento. Mirum sane est quantopere ad excolendas scientias tum adolescentium animi incenduntur, quanto veritatis studio alliciantur, ut nulli neque incommodo, neque labori parcant, quo illam perquirant, ac tandem inveniant.

Verum doctrinæ moderatrix semper adsit instituentis prudentia, quam si in ipso desideres, (profitear enim quod sentio) nihil omnino, aut fere nihil in docendo proficiat. Atque hoc primum præceptoris prudentia postulat, ut statim ac concreditos sibi adolescentes erudiendos suscipit, ingeniorum discrimina exquirat; sic quo quemquam natura maxime ferat perspiciet, quaque potissimum ratione

sepe dissimiles discentium animi sint tractandi. Sunt enim quidam ita remissi atque ignavia torpescētes, ut quamvis ingenii viribus vigeant, nunquam tamen nisi, admotis calcaribus, studiorum curriculum percurrant. Sunt quidam ita alacres, atque ea discendi cupiditate, ut nimio impetu ferantur, quos sæpius habenis temperare, et coercere debeas, quo ipsorum prospicias saluti, et egregios adolescentes in optimam parentum, ac patriæ spem natos incolumes serves. Hos ita difficiles atque asperos reperias, ut omne detrectent imperium, indignentur, et nihil nisi metus in officio contineat; illos contra severior deterret disciplina, sola sunt excitandi laude, atque ipsa gloriæ spe alendi. Continuus labor extundet aliquid ab aliis; sunt in quibus plus impetus faciat, neque unquam desidiā vereamur; quum vero ita a natura simus comparati, ut assiduo labore frangantur animi, danda omnibus aliqua remissio; recentes enim et renovati plus virium afferunt, alacrioresque ad discendum redeunt; illud tamen præcaveas, ut quemdam ipsis adhibeas remissionibus modum; negatæ studiorum fastidium et odium creant; nimiae periculosam otii consuetudinem faciunt.

Eam autem vitæ sanctitatem in docente prorsus requiro, quæ discipulis suis quam maxime præfulgeat; hac una et integros discentum mores prudenter custodire; hac una ferocios animos a licentia deterrere gravitate poterit; nec tamen sit austeritas ejus tristis, ne discipulorum invidiam subeat, quum liberales artes, et disciplinæ, nisi sociata tradentis accipientisque concordia, nunquam recte ediscantur. Frequens ei de bono, et honesto sit sermo, neque si qua se fert occasio, ipsam prætermittat, quin auditores suos ad omnem honestatem atque virtutem breviter præcipiendo instituat. Sunt quædam anni tempestates quibus sæpius hoc fieri velim, vere potissimum, et bacchanalibus; nam vere nimis exultant, et luxuriantur adolescentium animi; bacchanalibus propter quædam hominum ab ipsa remotiore antiquitate repetita deliramenta jure suo insanire posse existimant; attamen sic semper præcipiat, ac moneat, ne unquam iracundia efferri videatur; ex hac sæpe odium, aliquando etiam contemptus docentis exoritur; illud tandem secum identidem animo reputet discentes omnes in ipsum unum quotidie intueri,

ut si quid peccet in pravam facile detorqueant imitationem.

Si quis erit ita docendi peritus, ut singulari hac quam diximus prudentia discipulos suos literis instruat, illum equidem, diuturno usu edoctus, et præceptorem probabilem, et rei-publicæ utilem arbitror; verum numeris omnibus absolutissimum, ac propterea dignum, qui omnium laudibus cumuletur, tum solum ipsum judico cum doctrinæ ac prudentiæ tamquam totius operis perfectionem patriam adjunxerit charitatem. Itaque hoc præcipientem monitum volo sibi parentum animum erga discipulos suos esse sumendum, ut se in eorum locum succedere existimet. Nam suavissimo pietatis vinculo sic magistris devincti discipuli libenter aures dabunt, dictis credent, læti et alacres ad audiendum convenient, emendati non irascentur, laudati gaudebunt, omni studio ut benevolentiam ejus captent, contendunt. Cum sic ad discendum paratos habuerit, quid charitas docentis efficere non poterit? Nihil erit adeo arduum ad quod se pervenire; nihil adeo intricatum, quod duce præceptore superare, explicare non posse putent. Hæc discentium alacritas ac contentio ex ipsorum in præcipientem

benevolentia orta mirifice quoque doctorem adjuvabit, quum nullum sit neque molestiæ, neque laboris genus, quod qui parentis loco colitur pro discipulis tamquam dulcissimis sibi liberis recuset. Tum sane vehementer studebit, ut simplex, perspicuus sit in docendo; imbecillis ingeniis sic obsequetur, ut quod solum possunt, optime efficiant; eorum difficultatibus sæpe occurret; interrogantibus comiter, ac libenter respondebit, non interrogantes ultro percunctabitur, difficillima quæque appositis exemplis, atque comparisonibus, ita perspicua reddet, ut adolescens, qui modo turbatus, tristis hæreret, illa edidicisse gestiat, atque exultet, in docentis admirationem rapiatur; sæpe etiam quæstiunculas invicem ponet, quibus eorum animos ad æmulationem excitet; gaudent enim summopere discipuli hoc literario certamine, et quisque pro ingenii viribus ad palmam referendam nititur: hoc modo et acerrimi fiunt animi motus, et in utramque disceptando partem altius eorum mentibus insedit, clarius elucescit veritas.

Quid Professores? quid Patres sapientissimi? jam vos appello. Num fieri posse existimatis, ut quispiam recte docendo tot graves exantlare

labores, tot devorare molestias possit, nisi qua benevolentia parentes liberos suos prosequuntur, ipse quoque discipulos suos complectatur? equidem non arbitror. Nam cum optimum mihi esse instituendum præceptorem statui, tum singularem vestram doctrinam et prudentiam, tum etiam patientem ac sanctissimam illam charitatem, qua discipulos vestros tamquam parentes amantissimi semper complexi estis mihi ante oculos proposui, quo eximium erudiendæ juventutis exemplar describerem.

Quum optimis hisce vestris præceptis imbutus, in hac adeo illustri eruditus palæstra ornatissimus hic adolescens Hyacinthus CARENA a Carmaniola totius philosophiæ curriculum summa cum laude peregerit, num in eorum numero qui et recte, et sanctissime, et summa cum utilitate discipulos instituere possint, brevi futurum non confidimus?

Quid enim nobis expectandum non est ab illo adolescente, in quo nihil unquam leve, nihil inconstans, sed omnia ex severissima disciplina, in quo adeo præstans ingenii vis, adeo ardens discendi cupiditas, ut nihil in rebus physicis sit tam obscurum, tam abditum, quod perdiligenter non scrutetur? Nihil

tam difficile, tam arduum, quod omnibus viribus superare non contendat; qui denique ea sit in pervestiganda veritate instructus constantia, ut neque otium a labore, neque somnus a vigiliis avocare possint?

His ita præclaris virtutibus ornatus Subalpini Provinciarum Collegii alumnus non modo æqualium benevolentiam, admirationemque sibi conciliavit; sed etiam apud Præsulem virum amplissimum, atque ad juventutem in honestis disciplinis moderandam probe factum; apud homines doctissimos studiorum Præfectos estimatione ingenii, doctrinae, morum integritatis maxime floruit. Neque vero parvi facendum existimo, Patres sapientissimi, in illa literarum, scientiarumque sede excellere, in qua publicis Provinciarum impensis eximiæ spei, atque acerrimo præditi ingenio adolescentes in subalpinæ gentis commoda ac decus aluntur. Quem enim vestrum fugit ita a sapientissimis viris, qui rempublicam gererent, fuisse olim hanc literariam domum constitutam, iisque omnibus instructam præditiis, ut nihil in ipsa deesse videatur, cum ad optima provehenda studia, tum ad morum ac vitæ sanctitatem qua elucescere adolescentes potissimum oportet?

Nemo illud literarum sacrarium ingreditur, nisi prius eximii ingenii specimen apud delectos viros præbuerit, atque in contentione cæteris æmulis doctrina præstiterit; nemo diutius in illo manere potest, qui animum solvat a labore, qui de studiis quidpiam remittat, qui deliciis ac voluptatum illecebris inserviat. Hic quot annis, habitis periculis, juvenes probantur, ut si qui forte minus proficiant, patriæ spem non fallant, atque ideo removeantur; hic summo animi studio de literarum laude, de virtute vicissim decertant; qui enim ingenii felicitate, doctrina, prudentia inter cæteros eminere possunt, emenso curriculo, a præclarissimo Præsule, Præfectis in consilium adhibitis, studiorum Adjutores creantur, atque ita in majorem præmii, et gloriæ spem vocari solent.

Sic instituti, atque eruditi optimi adolescentes non modo doctrinæ divitiis mentem locupletare facile possunt, sed difficillimam alios edocendi artem exercitatione et usu consequuntur. Atque inde sane factum est, ut magna hominum admiratione, ex illo eximio sapientiæ domicilio tot præstantissimi prodierint viri, quorum alii summa cum dignitate rempublicam administrarent; alii in hanc lucem, splendoremque

vocati non sine maximo patriæ emolumento, et decore juventutem in omnibus ingenuis artibus, ac disciplinis instituerent; alii denique eam nominis famam in expolitioribus literis, in mathesi, in omni re philosophica sint assecuti, ut a summis Principibus viris, magnis propositis præmiis, ad exterarum celeberrimarum Aca-
demias accersiti, atque ad amplissimos honorum gradus evecti fuerint, in quibus ita nunc versantur, ut gentis nostræ literarum gloria jam Europæ finibus non contineatur, sed vel remotissimas, disjunctissimasque regiones pervadat.

Adeo verendo Musarum templo altus atque eductus Hyacinthus noster CARENA eos in philosophica facultate jam promeruit honores, qui illis ultro deferuntur adolescentibus, quorum ingenii acies atque doctrina inter condiscipulos suos enituit; nam in explanandis, interpretandisque geometriæ, ac physices elementis ibi primum studiorum Adjutor, nec multo post ab iis, quibus rei literariæ cura est mandata physices experimentorum, quæ in hoc Athenæo habentur Præparator est delectus.

Jam vero, Patres sapientissimi, his auctus doctrinæ ac virtutis præmiis, hac cumulatus laude, vobis, arbitris ac disceptatoribus in

hanc arenam, aciemque hodierno die descendit, eaque cum virtute se in præclarissima totius philosophiæ concertatione gessit, ut vestrum omnium suffragiis dignus habitus fuerit, qui philosophiam summo reipublicæ bono profiteri possit.

Quo circa te, Hyacinthe CARENA, publica qua polleo auctoritate, optimo quo quisquam jure, dico, ac renuncio philosophiæ Professore. Macte animo, vir præstantissime, quam jamdiu ingressus es virtutis, ac sapientiæ viam fortiter tene, sic brevi patriæ, parentibus tuis, tibi ipsi emolumento, ac decori futurus. Quod vel multo facilius consequi poteris, si hoc tibi omnino persuadeas, hactenus te nihil aliud edidicisse, nisi qua recta ratione naturæ scientiam adipisci possis; adeo immensam esse ejus amplitudinem, ut mortalium nemo, licet quam acerrimo præditus ingenio multis annis, multisque vigiliis, ipsam nisi aliqua ex parte assequi unquam potuerit; si Parentem tuum hominem in exercenda Medica Facultate apud omnes probatissimum; si egregium Patruelem qui adhuc adolescens ea excelluit doctrina, ut in ipso Taurinensis Scientiarum Academiæ ortu aliquid etiam ad ejus nominis celebritatem

contulerit tibi imitandos proponas; si denique in Patrum tuum tamquam in optimum vitæ, et doctrinæ exemplar quotidie intuearis; quanto enim laudis et gloriæ studio generosum hunc animum tuum non incendet commendatissimus hic vir, qui multos annos magna discipulorum frequentia, summo civium suorum plausu Jurisprudentiæ præcepta insigni hoc ipso Athenæo tradidit; qui tamquam de literis, de patria optime meritus, primum apud nos studiorum Moderator; nunc vero omnium gravissimo NEAPOLEONIS IMPERATORIS judicio Alexandrini Lycæi Præsul amplissimus est creatus.
